

Latijnse barbaren veroveren de hoofdstad van de Romeinen

De plundering van Constantinopel (1204) volgens Baudolino

UMBERTO ECO

Inleiding

In de lezingenreeks *In Helleense Velden*, waarop dit themanummer van *Tetradio* teruggaat, stonden vijf iconische militaire confrontaties centraal waarin Grieken het opnamen tegen vijanden uit het Oosten: Trojanen, Perzen en (driemaal) Turken. Een eerste grote confrontatie met die laatste tegenstanders, de slag bij Manzikert (1071), was onderwerp van een lezing maar kon door omstandigheden niet in een artikel worden behandeld. De redactie vond het jammer dat daardoor de hele Byzantijnse periode buiten beeld zou blijven.

Het overlijden van Umberto Eco op 19 februari 2016 inspireerde ons om, als eerbetoon aan deze grote mediëvist en literator, een ander kantelmoment uit de middeleeuws-Griekse geschiedenis te behandelen: de inname van Constantinopel tijdens de vierde kruistocht. Ook in die episode stond Oost tegenover West, maar deze keer waren de Grieken de oosterlingen. De hoofdstad van de Byzantijnen, die zichzelf ‘Romeinen’ waren blijven noemen, werd bij die gelegenheid door de kruisvaarders geplunderd en verwoest. Talrijke profane en religieuze monumenten, kunstvoorwerpen en documenten (waaronder unieke manuscripten) werden vernietigd, gesmolten of meegesleept naar West-Europa, waar ze in het beste geval tot vandaag in musea of kerken bewaard zijn – de San Marco in Venetië is wel het bekendste voorbeeld. In de middeleeuwse geschiedenis begint vanaf 1204 de periode van het ‘Latijnse keizerrijk van Constantinopel’, met Boudewijn van Vlaanderen als eerste keizer.

In zijn roman *Baudolino* uit 2000 riep Umberto Eco deze gebeurtenis tot leven. Het fictieve hoofdpersonage is de geniale maar leugenachtige schelm Baudolino, die net als Eco geboren is in Alessandria bij Milaan (Mediolanum in het fragment hieronder). Hij is aanwezig bij alle belangrijke historische gebeurtenissen uit de tweede helft van de 12de en het begin van de 13de eeuw.

Hij speelt bijvoorbeeld een cruciale rol in de omgeving van Frederik Barba-rossa (1122-1190), keizer van het Heilige Roomse Rijk. Op die manier herschrijft Eco de geschiedenis door haar te vermengen met fictie en er literatuur van te maken. Het is geen toeval dat Baudolino al vroeg in de roman de Byzantijnse geschiedschrijver Nicetas Choniates (1155-1217) ontmoet, die in zijn *Χρονική Διήγησις* ('Chronologische vertelling') het relaas deed van de gebeurtenissen in 1204 die hij als ooggetuige had meegemaakt.

Ook hier laat Eco zijn (anti)held een belangrijke rol vervullen: Baudolino redt Nicetas uit de handen van enkele plundersaars in de Hagia Sophia, die op IS-achtige wijze geprofaneerd wordt – het is niet de enige bekende plek uit Constantinopel die hieronder beschreven wordt. In de hele passage worden het personage Nicetas heel wat zinnen in de mond gelegd die rechtstreeks uit het geschiedwerk van de historische auteur Nicetas zelf zijn geplukt. De citaten zijn voor een deel te herkennen aan de bombastische stijl – wat Baudolino trouwens een ironische opmerking ontlokt.

Over *Baudolino* en de manier waarop Eco in zijn roman gebruik maakte van Nicetas Choniates verscheen tien jaar geleden in *Tetradio* een artikel van Julie Van Peteghem.¹ Daarin vindt de lezer een beschrijving van de historische achtergrond die tot de gruwel van 1204 heeft geleid en een interpretatie van de roman als een exploratie van de relatie tussen (historische) waarheid en leugen, een thema dat Eco ook in andere romans aftastte. Men (her)leze dus dit artikel, maar vooral ook Eco's roman waaruit hieronder het grootste deel van het tweede hoofdstuk is overgenomen.²

Pieter Borghart en Kristoffel Demoen

Bibliografie

Eco, U. 2001. *Baudolino*. Vertaald door Yond Boeke en Patty Krone. Amsterdam: Bert Bakker.

Van Peteghem, J. 2005. "Umberto Eco's *Baudolino*. Een lectuur aan de hand van Nicetas Choniates' *Χρονική Διήγησις*", in: *Tetradio* 14: 153-184.

¹ Van Peteghem (2005).

² Eco (2001: 17-27). Overgenomen met toestemming van de rechthebbende, uitgeverij Prometheus.

Baudolino ontmoet Nicetas Choniates

Op de ochtend van woensdag 14 april in het jaar des Heren 1204, oftewel 6712 jaar sinds het begin van de wereld, zoals ze in Byzantium gewoon waren te rekenen, hadden de barbaren Constantinopel sinds twee dagen definitief in bezit. Het Byzantijnse leger, waarvan de harnassen, schilden en helmen tijdens de wapenschouw altijd zo prachtig blonken, en de keizerlijke wacht, bestaande uit Engelse en Deense, met gruwelijke dubbelbladige bijlen gewapende huurlingen, die de vijand vrijdag nog in een bittere strijd het hoofd hadden geboden, waren maandag bezweken toen deze ten langen leste de muren had bestormd. Het was een zo onverwachte overwinning geweest dat de overwinnaars zelf tegen de avond bevreesd halt hadden gehouden omdat ze een tegenaanval verwachtten, en om de verdedigers op een afstand te houden hadden ze een nieuwe brand gesticht. Dinsdagochtend echter hadden de inwoners van de stad ontdekt dat de usurpator Alexios Doukas Mourtzouphlos die nacht het binnenland was ingevlucht. De nu verweerde en verslagen stedelingen hadden die tronendief, die ze tot de avond daarvoor nog hadden vereerd, net zo vervloekt als ze hem geveleid hadden toen hij zijn voorganger had gewurgd, en hadden, niet wetend wat te doen (lafaards, lafaards, lafaards, wat een blamage, jammerde Nicetas, denkend aan de schande van die overgave), een lange stoet gevormd; samen met de patriarch, allerlei priesters in liturgische gewaden en wauwelende monniken die om erbarmen smeekten en reeds geheel bereid waren hun ziel te verkopen aan de nieuwe machthebber – zoals ze zich ook aan diens voorgangers hadden verkocht – staken ze kruisen en afbeeldingen van Onze Heer net zo hoog in de lucht als hun kreten en gejeremieer ver reikten, en zo waren ze de veroveraars tegemoet gelopen in de hoop hen mild te stemmen.

Wat een dwaasheid om te hopen op erbarmen van die barbaren, die heus de overgave van hun vijanden niet nodig hadden om datgene te doen waar ze al maanden van droomden: de grootste, dichtstbevolkte, rijkste en voornaamste stad van de wereld verwoesten en de krijgsbuit verdelen. De reusachtige stoet treurenden stond oog in oog met op trappelende paarden gezeten, woest kijkende ongelovigen, hun zwaarden nog rood van het bloed. Alsof de stoet niet bestond, had het plunderen een aanvang genomen.

O Here Christus, hoe groot waren toen onze angsten en bezoeking! En hoe was het mogelijk dat deze rampspoed ons niet was voorspeld door geraas van de zee, beneveling of totale verduistering van de zon, een rode halo rond de maan of de loop van de sterren? Zo kermde Nicetas die dinsdagavond, verloren dolend door de stad die de laatste hoofdstad van de Romeinen was

geweest; hij trachtte de hordes ongelovigen zo veel mogelijk te ontlopen, maar vaak zag hij zijn weg versperd door nieuwe brandhaarden; hij was wanhopig dat hij niet naar huis kon en was bang dat dat gespuis zijn gezin tijdens zijn afwezigheid met de dood zou bedreigen.

Toen de nacht viel en hij zich niet langer in de parken en op de pleinen tussen de Hagia Sophia en de Hippodroom durfde te wagen, was hij ten slotte naar de tempel gehold waarvan hij de enorme deuren open zag staan, in de veronderstelling dat die heilige plaats voor de nietsontziende razernij van de barbaren gevrijwaard zou blijven.

Maar toen hij er naar binnen liep, trok hij bleek weg van afschuw. De hele ruimte lag bezaaid met lijken waar totaal laveloze vijandige ridders te paard tussendoor voltigeerden. Verderop sloeg het gepeupel met knuppels het goudgerande zilveren hek voor de absis aan stukken. Aan de prachtige preekstoel waren touwen gebonden teneinde hem door een troep muilezels van zijn plaats te laten trekken en weg te laten slepen. Een bende half beschonken mannen probeerde de beesten vloekend met prikstokken op te hitsen, maar hun hoeven gleden uit op de spiegelgladde vloer; de ridders spoorden de ongelukkige beesten eerst aan met de punt en daarna met het scherp van hun zwaard, waardoor ze uit angst de hele boel onderschetten; sommige dieren vielen op de grond en braken hun poten zodat het gehele gebied rondom de preekstoel één grote poel van bloed en drek was.

Anderen uit die voorhoede van de Antichrist koelden hun woede op de altaren; Nicetas zag hoe enkelen een tabernakel openden, de bokaal eruit graaiden en de heilige voorwerpen op de grond wierpen; met een dolk wrikten ze de edelstenen die de kelk sierden los, stopten die weg tussen hun kleren en kwakten het ding zomaar op een grote hoop die ze waarschijnlijk zouden omsmelten. Maar voordat het zover was hadden een paar anderen onder luid geschreeuw een kruik vol wijn van het zadel van hun paard gepakt, deze in de heilige kelk geschonken en eruit gedronken, waarbij ze de gebaren van de celebrant nadeden. Nog gruwelijker was de aanblik van het al geheel onttafelde hoofdaltaar: een schaars geklede hoer danste, onder invloed van een of andere drank, blootsvoets op de offertafel en parodieerde daarbij de sacrale handelingen, terwijl de mannen lachten en haar aanspoorden zich van haar laatste kledingstukken te ontdoen; zich allengs meer ontkledend, had ze voor het altaar de oude, zondige kordax gedanst en was ten slotte al boerend doodop op de zetel van de Patriarch neergeploft.

Huilend om al wat hij zag, was Nicetas haastig verder de tempel in gelopen, naar datgene wat het godvruchtige volk de Zwetende Zuil noemde, en waar als je hem aanraakte inderdaad een mystiek laagje zweet op zat; maar

het was niet om mystieke redenen dat Nicetas erheen wilde. Halverwege zag hij zijn weg echter versperd door twee forsgebouwde indringers – het leken in zijn ogen wel reuzen – die hem op gebiedende toon iets toeriepen. Je hoefde hun taal niet te spreken om te begrijpen dat ze op grond van zijn kleding veronderstelden dat hij, als hoveling, wel beladen zou zijn met goud of kon vertellen waar hij het verborgen had. En Nicetas wist dat hij verloren was, want op zijn moeizame vlucht door de straten van de bezette stad had hij al gezien dat het zinloos was om te kennen te geven dat je maar een paar geldstukken bij je had, of om te ontkennen dat je ergens een schat had liggen: onteerde edelen, huilende grijsaards en onteigende eigenaren werden doodgemarteld opdat ze zouden zeggen waar ze hun bezittingen hadden verborgen, vermoord als ze, omdat ze die niet meer hadden, dat onmogelijk konden vertellen en voor dood achtergelaten als ze het wel vertelden, na zodanige en zovele martelingen te hebben ondergaan dat ze hoe dan ook toch wel zouden sterven, terwijl hun folteraars een steen oplichtten, een dubbele muur neerhaalden, een zwevende zoldering lostrokken en hun klauwen uitstrekten naar kostbaar serviesgoed en ruisende zijde en fluweel, pelzen streelden, edelstenen en halssnoeren door hun vingers lieten glijden en aan potjes en zakjes vol zeldzame kruiden roken.

Nicetas waande zich dus al dood, beweende zijn gezin dat het zonder hem zou moeten stellen en vroeg de Almachtige God vergeving voor zijn zonden. En op dat moment betrad Baudolino de Hagia Sophia.

Hij verscheen, mooi als een Saladin, op een met een sjabrak toegedekt paard, een groot rood kruis op zijn borst, getrokken zwaard, en schreeuwde: ‘Godallemachtig, wel alle duivels, sacrament, vuile godslasteraars, simonistische zwijnen, is dat de manier om met de spullen van God om te gaan?’, om vervolgens met het plat van zijn zwaard op al die godslasterende ridders in te slaan die er net zo uitzagen als hij, met dát verschil dat hij niet dronken was, maar razend. Aangekomen bij de schaamteloos op de zetel van de Patriarch hangende hoer boog hij zich voorover, greep haar bij haar haren, sleurde haar door de drek van de muil dieren en voegde haar gruwelijke dingen toe over de moeder die haar had gebaard. Maar diegenen rondom hem die hij dacht te straffen, waren zo beneveld of zo verdiept in het loswrikken van edelstenen uit de voorwerpen waarin ze waren gevat, dat ze niet in de gaten hadden wat hij deed.

En zo kwam hij tegenover de twee reuzen te staan die op het punt stonden Nicetas te martelen; hij bekeek de om erbarmen smekende ongelukkige, liet de lokken van de lichtekooi los die bont en blauw ter aarde stortte en zei in

vlekkeloos Grieks: ‘Bij alle Twaalf Wijzen, jij bent Nicetas, de minister van de basileus! Wat kan ik voor je doen?’

‘Broeder in Christus, wie je ook bent,’ had Nicetas geschreeuwd, ‘bevrijd me van deze Latijnse barbaren die me dood willen hebben, red mijn lichaam en je zult je ziel redden!’ De twee Latijnse pelgrims hadden niet veel begrepen van deze uitwisseling van oosterse vocalises en vroegen Baudolino, die een van hen leek, in het Provençaals om uitleg. En Baudolino had, ditmaal in vlekkeloos Provençaals, geroepen dat die man de gevangene was van graaf Boudewijn van Vlaanderen en dat hij op diens bevel, gehoorzaamend aan *arcana imperii* die twee armzalige soldaten als zij toch nooit zouden begrijpen, naar hem op zoek was. De twee waren even totaal de kluts kwijt, besloten vervolgens dat ze met verder praten alleen maar tijd zouden verliezen, terwijl ze beter op zoek konden gaan naar andere schatten, en liepen weg in de richting van het hoofdaltaar.

Nicetas knielde niet om de voeten van zijn redder te kussen, en niet alleen omdat hij al op de grond lag, maar ook omdat hij te zeer van streek was om zich te gedragen conform de bij zijn rang behorende waardigheid. ‘O, goede heer, dank voor je hulp, niet alle Latijnen zijn dus losgeslagen wilde beesten met van haat vertrokken gezichten. Zelfs de Saracenen gedroegen zich niet zo toen ze Jeruzalem heroverden en Saladin de bewoners in ruil voor een paar geldstukken ongedeerd liet gaan! Welk een schande voor de gehele christenheid, broeders tegen gewapende broeders, pelgrims die het Heilige Graf moesten heroveren en die zich hebben laten ophouden door hebzucht en afgunst, en die nu het Romeinse Rijk vernietigen! O Constantinopel, Constantinopel, moeder der kerken, prinses van de godsdienst, gids van de volmaakte overtuigingen, voedster van alle wetenschappen, rustplaats voor alle schoonheid, je hebt dus door de hand van God uit de kelk der razernij gedronken en bent verteerd door een vuur dat heel wat groter is dan dat wat de Pentapolis in de as legde! Welke naijverige en onverzoenlijke demonen stortten de onmatigheid van hun dronkenschap over je uit, welke dwaze en weerzinwekkende Vrijers hebben je huwelijksfakkelt ontstoken? O, eens in goud en keizerlijk purper geklede moeder, nu smerig en uitgemergeld, en beroofd van je kinderen; als in een kooi opgesloten vogels vinden we nu noch de weg om deze stad die de onze was te verlaten, noch de kracht om er te blijven, maar zwerven we er als dwaalsterren rond, door vele zonden omringd.’

‘Heer Nicetas,’ had Baudolino gezegd, ‘ze hadden me verteld dat jullie Grieken te veel praten, en over van alles, maar dat het zó erg was... We moeten nu eerst zorgen dat we hier als de donder wegkomen. Ik kan je zonder problemen onderbrengen in het kwartier van de Genuezen, maar jij moet me

de snelste en veiligste weg naar Neorion wijzen, want dit kruis dat ik hier op mijn borst draag beschermt mij wel, maar jou niet: overal om ons heen hebben de mensen hun verstand verloren, en als ze me zien met een Griekse gevangene denken ze dat hij iets waard is en ben ik je kwijt.’

‘Ik weet wel een veilige route, maar die voert niet over de weg,’ zei Nicetas, ‘en je zou je paard achter moeten laten...’

‘Nou, dan laten we dat toch achter,’ zei Baudolino met een achteloosheid die Nicetas, die nog niet wist hoe weinig Baudolino voor zijn strijdros had neergeteld, verbaasde.

Daarop liet Nicetas zich overeind helpen, nam Baudolino bij de hand en begaf zich omzichtig in de richting van de Zwetende Zuil. Hij keek om zich heen: overal in de tempel waren pelgrims, die zich van veraf gezien als mieren leken voort te bewegen, bezig de boel af te breken zonder acht op hen te slaan. Hij knielde achter de zuil en stak zijn vingers in een spleet tussen twee vloertegels. ‘Help me even,’ zei hij tegen Baudolino, ‘misschien lukt het ons samen.’ En inderdaad kwam de tegel met enige moeite omhoog, waardoor een donkere opening zichtbaar werd. ‘Er is daar een trap,’ zei Nicetas, ‘ik ga voorop, want ik weet waar ik mijn voeten neer moet zetten. Leg jij de steen weer op zijn plaats.’

‘En nu?’ vroeg Baudolino.

‘We gaan naar beneden,’ zei Nicetas, ‘en dan vinden we op de tast een nis waarin toortsen en een vuursteen liggen.’

‘Fijne stad, Constantinopel, en vol verrassingen,’ was Baudolino’s commentaar terwijl hij de wenteltrap afdaalde. ‘Jammer dat die zwijnen er geen steen van overeind laten.’

‘Die zwijnen?’ vroeg Nicetas. ‘Maar jij bent toch een van hen?’

‘Ik?’ zei Baudolino verbaasd. ‘Nee hoor. Als je op deze kleren doelt, die heb ik geleend. Toen zij de stad binnenvielen, was ik al binnen de muren. Zeg, waar liggen die toortsen?’

‘Rustig aan, nog een paar treden. Wie ben je dan, hoe heet je?’

‘Baudolino uit Alessandria, dat nu Cesarea heet, of misschien heet het al niet meer zo en heeft iemand het platgebrand, net als Constantinopel. In het noorden, tussen de bergen en de zee, dicht bij Mediolanum, ken je dat?’

‘Ja, Mediolanum, daar heb ik van gehoord. De muren zijn een keer verwoest door de koning van de Alamanoi. En later heeft onze basileus hun geld gegeven om te helpen ze weer op te bouwen.’

‘Precies, ik bevond me in het gevolg van de keizer van de Alamanoi, voordat hij stierf. Jij hebt hem ontmoet toen hij de Propontis overstak, bijna vijftien jaar geleden.’

‘Frederik Barbarossa. Een groot en nobel vorst, clement en vol mededogen. Hij zou nooit gedaan hebben wat zij hier...’

‘Als hij een stad innam was hij ook niet bepaald zachtzinnig...’

Eindelijk waren ze onder aan de trap gekomen. Nicetas vond de toortsen, en terwijl ze die boven hun hoofd hielden, liepen de mannen door een lange gang totdat Baudolino de buik van Constantinopel ontwaarde waar zich, bijna recht onder de grootste kerk ter wereld, een onzichtbare tweede basiliek uitstreekte, een woud van zuilen die als evenzovele bomen van een vloedbos uit het water oprezen en werden opgeslokt door het duister. Het licht dat de in de schaduw van de zeer hoge gewelven schemerende kapitelen nauwelijks beroerde, was niet afkomstig van roosvensters of glas-in-loodramen, maar van de onder water staande vloer die de beweeglijke vlammen van de bezoekers weerspiegelde, een geheel omgekeerde basiliek of kloosterkerk dus.

‘Overal in de stad vind je zulke cisternen,’ zei Nicetas. ‘De parken van Constantinopel zijn geen gift van de natuur, ze zijn aangelegd. Kijk, het water komt nu maar tot halverwege onze knieën, omdat het bijna allemaal is gebruikt om de branden te blussen. Als de veroveraars ook de aquaducten vernietigen, zullen we allemaal omkomen van de dorst. Onder normale omstandigheden kun je hier niet lopen en heb je een boot nodig.’

‘Kun je helemaal doorlopen tot aan de haven?’

‘Nee, maar ik weet doorgangetjes en trappen die deze cisterne verbinden met andere en met onderaardse gangen, zodat we weliswaar niet helemaal kunnen doorlopen tot aan Neorion, maar wel tot aan het Prosporion. Maar,’ zei hij bezorgd, alsof hem pas op dat moment te binnen schoot dat hij nog iets anders moest doen, ‘ik kan niet met je mee komen. Ik wijs je de weg, maar dan moet ik terug. Ik moet mijn familie in veiligheid brengen, die houdt zich schuil in een kleine woning achter de H. Irenekerk. Weet je, mijn huis is namelijk verwoest tijdens de tweede brand, die van augustus...’ Het leek wel alsof hij zich verontschuldigde.

‘Heer Nicetas, je bent gek. Ten eerste laat je me helemaal hier naar beneden gaan en moet ik mijn paard achterlaten, terwijl ik zonder jou net zo goed over straat bij Neorion had kunnen komen. En ten tweede, denk je bij je familie te kunnen komen zonder door twee net zulke soldaten te worden aangehouden als die in wier gezelschap ik je daarnet aantrof? En al zou je daarin slagen, wat doe je dan? Vroeg of laat jaagt iemand jullie je schuilplaats uit, en waar wil je dan heen met al je familieleden?’

‘Ik heb vrienden in Selimbria,’ zei Nicetas verbluft.

‘Ik weet niet waar dat ligt, maar om daar te komen, zul je toch eerst de stad uit moeten. Luister, je familie heeft helemaal niks aan jou, maar waar ik

je heen breng zitten bevriende Genuezen, die in deze stad de dienst uitmaken en weten hoe ze met Saracenen, joden, monniken, de keizerlijke wacht, Perzische kooplieden en nu dus ook met Latijnse pelgrims om moeten gaan. Ze zijn gewiekst, je legt hun uit waar je familie zit en morgen brengen ze die naar je toe; hoe ze het doen weet ik niet, maar ze doen het. Ze zouden het in ieder geval voor mij doen, want ik ben een oude vriend van hen, en uit liefde voor God; maar het zijn en blijven Genuezen, dus als je hun een beloning in het vooruitzicht stelt, des te beter. Dan blijven we gewoon daar totdat de rust is weergekeerd; in de regel duurt een plundering niet langer dan een paar dagen, neem dat maar van mij aan, want ik heb er al heel wat meegemaakt. En daarna kun je naar Selimbria, of waar je maar heen wilt.’

Nicetas was overtuigd en hij had Baudolino bedankt. En terwijl ze voortliepen had hij hem gevraagd waarom hij in de stad was als hij geen kruisdragende pelgrim was.

‘Toen ik hier aankwam, samen met andere mensen... die er nu niet meer zijn, waren de Latijnen al ontscheept aan de overkant. We kwamen van heel ver.’

‘Waarom zijn jullie de stad niet ontvlucht toen het nog kon?’

Baudolino aarzelde voordat hij antwoordde. ‘Omdat... omdat ik hier nog iets uit te zoeken had.’

‘En, is je dat gelukt?’

‘Helaas wel ja, maar pas vandaag.’

‘Nog een vraag. Waarom getroost je je zo veel moeite voor mij?’

‘Wat moet een goed christen anders? Maar in wezen heb je gelijk. Ik had je uit de handen van die twee kunnen bevrijden, en dan had je zelf kunnen vluchten, maar nee, ik blijf aan je vastplakken als een bloedzuiger. Het zit zo, heer Nicetas, ik weet dat je een geschiedschrijver bent, net als bisschop Otto von Friesing. Maar toen ik bisschop Otto leerde kennen, en ook toen hij stierf, was ik nog maar een kind, en had ik nog geen geschiedenis; ik wilde alleen maar de geschiedenis van anderen leren kennen. Nu zou ik zelf een geschiedenis kunnen hebben, maar niet alleen ben ik alles wat ik over mijn verleden had opgeschreven kwijtgeraakt, maar als ik probeer me de dingen te herinneren, raak ik de draad kwijt. Niet dat ik me de gebeurtenissen niet herinner, maar ik ben niet in staat er een betekenis aan te geven. Na hetgeen me vandaag is overkomen, móet ik met iemand praten, anders word ik gek.’

‘Wat is er vandaag dan gebeurd?’ vroeg Nicetas, moeizaam door het water wadend; hij was jonger dan Baudolino, maar door zijn leven als wetenschapper en hoveling was hij dik, traag en zwak geworden.

‘Ik heb iemand gedood, de man die bijna vijftien jaar geleden mijn pleegvader, de koning der koningen, keizer Frederik heeft vermoord.’

‘Maar Frederik is toch verdrongen in Cilicië?’

‘Dat denkt iedereen, ja. Maar in werkelijkheid is hij vermoord. Heer Nicetas, jij hebt gezien hoe woest ik vanavond met mijn zwaard in de Hagia Sophia zwaaide, maar je moet weten dat ik in mijn leven nog nooit bloed heb vergoten. Ik ben een vreedzaam man. Dit keer móest ik wel doden, dat was de enige manier om recht te doen gelden.’

‘Dat moet je me nog maar eens vertellen. Maar zeg me nu eerst hoe het kwam dat je precies op het juiste moment in de Hagia Sophia was om mijn leven te redden.’

‘Toen de pelgrims de stad begonnen te plunderen, heb ik me verstopt. Ik ben pas weer te voorschijn gekomen toen het al donker was, een uur geleden, en toen zag ik dat ik vlak bij de Hippodroom was. Ik werd bijna onder de voet gelopen door een stelletje Grieken dat gillend op de vlucht was geslagen. Ik dook weg in de voorhal van een half afgebrand huis om ze langs te laten, en toen ze voorbij waren zag ik dat ze achterna werden gezeten door pelgrims. Ik snapte wat er aan de hand was, en plotseling drong de volle waarheid tot me door: dat ik weliswaar een Latijn was en geen Griek, maar dat er, voordat die razende Latijnen dát in de gaten zouden hebben, er tussen mij en een dode Griek al geen enkel verschil meer zou zijn. Het kan toch niet waar zijn, dacht ik, dat ze de mooiste stad van de christenheid willen vernietigen, juist nu ze die hebben veroverd... Daarna bedacht ik dat hun voorvaderen, toen ze Jeruzalem waren binnengevallen, ten tijde van Godfried van Bouillon, ondanks het feit dat die stad daarna de hunne werd, iedereen hadden vermoord, vrouwen, kinderen en huisdieren, en godzijdank hadden ze toen bij vergissing niet ook het Heilige Graf platgebrand. Het is waar dat dat christenen waren die een stad van ongelovigen binnenvielen, maar ik heb op mijn reis gezien dat christenen elkaar ook onderling om het minste of geringste af kunnen slachten, en het is algemeen bekend dat onze priesters al jarenlang met jullie priesters twisten over die kwestie van het *Filioque*. En laten we er geen doekjes om winden: als een krijgsman de stad binnenvalt, moet het geloof wijken.’

‘Wat heb je toen gedaan?’

‘Ik ben weer de straat op gegaan en ben vlak langs de muren naar de Hippodroom gelopen. En daar zag ik hoe de schoonheid teloorving, zwaar werd. Sinds ik in de stad ben, ging ik daar namelijk af en toe heen om het beeld van dat jonge meisje te bekijken, dat met die welgevormde voeten, die armen die wel van sneeuw leken en die rode lippen, die glimlach, en die borsten, met die kleren en haren die dansten in de wind, zodat je, als je haar

van veraf zag, gewoon niet geloofde dat ze van brons was, ze leek wel van vlees en bloed...'

'Dat is het standbeeld van Helena van Troje. Wat gebeurde er dan?'

'Binnen luttele seconden zag ik de zuil waar ze op stond als een aan de voet omgezaagde boom scheef zakken en op de grond vallen, in één grote stofwolk. In stukken, dáár het lichaam, op een paar passen afstand het hoofd, en pas toen zag ik hoe groot het beeld was. Haar hoofd had je met je beide armen nog niet kunnen omvatten en ze keek me schuin aan, zoals iemand doet die ligt, met haar neus horizontaal en haar lippen verticaal zodat die, neem me niet kwalijk, maar ze leken op dat wat vrouwen tussen hun benen hebben, en uit haar ogen was de pupil weggesprongen waardoor ze plotseling blind leek geworden, allerheiligste Jezus, net zoals die daar!' En hij had een sprong achteruit gemaakt waardoor er overal water opspatte, omdat er bij het licht van de toorts plotseling een stenen hoofd in het water opdoemde dat tien keer zo groot was als een gewoon mensenhoofd. Er stond een zuil bovenop en ook dit hoofd lag op zijn zij, met een halfopen mond die nog meer op een vulva leek; en rond het hoofd, dat de dodelijke bleekheid had van oud ivoor, krulden een heleboel slangen.

Nicetas glimlachte. 'Dat ligt hier al jaren; het zijn medusahoofden, ik weet niet waar ze vandaan komen, maar ze zijn door de bouwers als sokkels gebruikt. Jij bent ook snel bang...'

'Ik ben niet bang. Maar dat gezicht heb ik al eens eerder gezien. Ergens anders.'

Omdat hij zag dat Baudolino van streek was, veranderde Nicetas van onderwerp: 'Je was aan het vertellen dat ze het standbeeld van Helena hadden neergehaald...'

'Was dat maar het enige. Alle beelden tussen de Hippodroom en het Forum, alle beelden van metaal tenminste. Ze klommen erop, bonden touwen of kettingen om de nek en trokken ze vanaf beneden met twee of drie spannen ossen om. Ik heb alle beelden van de wagenmenners zien bezwijken, een sfinx, een nijlpaard en een krokodil uit Egypte, een grote wolvin met Romulus en Remus aan de tepels en het standbeeld van Hercules, waarvan me overigens opviel dat het zo enorm was dat zijn duim net zo groot was als de borstkas van een gemiddelde man... En verder nog die bronzen obelisk met al die reliëfs en dat vrouwtje erop dat meedraait met de wind...'

'De Vriendin van de Wind. Wat rampzalig. Een paar van die werken waren van oude heidense beeldhouwers, van voor de Romeinen. Waarom, waarom dan toch?'

‘Om ze om te smelten. Het eerste wat je doet als je een stad plundert, is alles omsmelten wat je niet kunt vervoeren. Ze hebben overal smeltovens, want dat is natuurlijk geen enkel probleem hier met al die fikkende huizen, dat zijn gewoon natuurlijke ovens. En je hebt ze gezien in de kerk, ze kunnen bezwaarlijk open en bloot rondlopen met de pyxissen en de patenen die ze uit de tabernakels hebben gestolen. Smelten, alles moet meteen worden omgesmolten. En plundering,’ legde Baudolino uit als iemand die het vak verstond, ‘is net als oogsten, je moet de taken verdelen, sommigen plukken de druiven, anderen brengen de most naar de gistkuipen, weer anderen maken eten klaar voor degenen die persen en nog weer anderen halen de goede wijn van het jaar daarvoor... Plunderen is een serieuze aangelegenheid – tenminste als je wilt dat er in een stad geen steen overeind blijft, zoals in mijn tijd in Mediolanum. Maar eigenlijk zou je er mensen uit Pavia voor moeten hebben, die weten tenminste hoe je een stad moet laten verdwijnen. Dezen hier moeten alles nog leren, ze gooiden dat beeld om, gingen erop zitten en begonnen te zuipen, toen kwam er een kerel aan die een meisje aan haar haren meetrok dat gilde dat ze nog maagd was, en toen staken ze allemaal hun vingers erin om te kijken of het nog de moeite loonde... Bij een goede plundering moet je meteen alles leeghalen, huis voor huis, en neem je het er pas later van, anders gaan de slimsten met de beste spullen aan de haal. Maar goed, mijn probleem was dat die lieden me geen tijd lieten om te vertellen dat ik zelf ook geboren was in het markgraafschap Monferrato. Dus restte me maar één ding. Ik stelde me verdekt op in een steegje en wachtte tot er een ridder langsreed, die door alle kruiken wijn die hij ophad geen idee meer had waar hij heen ging en zich door zijn paard liet leiden. Ik hoefde hem alleen maar aan zijn been te trekken en hij viel zo van zijn paard. Ik deed zijn helm af en liet een steen op zijn hoofd vallen...’

‘Was hij dood?’

‘Nee, het was een brokkelige steen, net zwaar genoeg om hem het bewustzijn te doen verliezen. Ik moest wel even slikken, want die vent begon violierkleurige dingen uit te kotsen; ik heb hem zijn maliënkolder en zijn buis uitgetrokken, heb zijn helm, zijn wapenen en zijn paard gepakt en ben door de kwartieren gereden totdat ik bij de deur van de Hagia Sophia kwam; ik zag dat ze er met muilieren naar binnen gingen en er passeerde me een groep soldaten die zilveren kandelabers met armdikke kettingen eraan wegdroegen en die spraken als Lombarden. Toen ik die troep zag, die schande, dat gehandel, raakte ik buiten zinnen, want de mannen die die wandaden bedreven waren wél mannen uit mijn eigen land, toegewijde zonen van de paus in Rome...’

Al pratend hadden ze, net op het moment dat de toortsen begonnen te doven, de cisterne weer verlaten; de nacht was inmiddels gevallen en via verlaten stegen waren ze naar het torentje van de Genuezen gelopen.

Ze hadden aangeklopt, er was iemand naar beneden gekomen en ze waren met barse hartelijkheid ontvangen en met spijs en drank verkwikt; Baudolino leek volkomen op zijn gemak tussen die mensen en had hun meteen gevraagd of ze Nicetas konden helpen. Een van hen had gezegd: ‘Geen probleem, komt in orde, gaan jullie maar slapen.’ En hij had dat zo beslist gezegd dat niet alleen Baudolino, maar zelfs Nicetas een zeer rustige nacht had gehad.